

Tibor Déry

NIKI

PRIČA O JEDNOM PSU

S mađarskoga prevela
Sandra Špoljar

Zagreb, 2024.

... premda Nerva Trajan svakoga dana umnaža sreću naših vremena, a javna je sigurnost dostigla ne samo nadu i želje, nego i čvrsto pouzdanje u želju, ipak su, zbog prirode ljudske slabosti, lijekovi sporiji nego bolesti. I kao što tjelesa naša polako rastu, a brzo propadaju, tako darovitost i učenost možeš lakše ugušiti negoli uskrisiti... Što ako su u petnaest godina – što je znatno razdoblje ljudskog vijeka – mnogi stradali u slučajnim nesrećama, a oni najodvažniji od careve okrutnosti?*

Tacit, Agrikola

* Kornelije Tacit, "Agrikola", u: *Manja djela. Historije*, preveo i priredio Josip Miklič, Matica hrvatska, Zagreb, 2007, str. 40-41 (op. ur.).

Pas, zasad bez imena, u proljeće 1948. nametnuo se kućanstvu Jánosa Ancse. Budući da je u glavnom gradu već pola godine uzalud čekao stan, János Ancsa, učitelj i inženjer, premješten iz šopronske Više škole za rudarstvo i šumarstvo u Peštu, u Csobánki u okolici Pešte unajmio je dvije namještene sobe u blizini prigradske željeznice za Senandriju; jutrima je otud odlazio u službu i tek navečer stizao kući na večeru koju je njegova supruga pripremala na rešou u sobi jer nisu imali kuhinju. I pas je banuo navečer.

Koliko se moglo razabrati kroz tamu sumraka, to je bio foksterijer, najvjerojatnije mješanac oštrodlakog i kratkodlakog. Vitko tijelo prekrivala je kratka, glatka bijela dlaka bez ijedne mrlje ili šare, samo mu je uho bilo boje oraha s pokojom crnom prugom na vrhovima. Različite šare i raznolika podjela boja na ušima i oko njih bili su znak općepoznate gizdavosti prirode. S lijevog uha ispred smeđeg okrajka na glavi crna se pruga spustila do trepavica. Ispod desnog uha pola njuške ostalo je netaknuto bijelo, dok je s vrha uha crna pruga – valjda zbog razigrane uravnoteženosti bijele polovi-

ce obraza – produžila iza, duboko dolje niz vrat, malo iza one linije na kojoj psi nose ogrlicu, i tu se uobličila u prilično pravilan četverokut, koliko se već od prirode mogu očekivati četverokuti i drugi pravilni oblici. Uzmimo k tomu dva velika, blistava oka duž temeljne linije duguljaste glave trokutasta oblika i u donjem kutu isto tako blistav crni nosić koji kao da je namazan pastom za cipele, i tako smo u krupnim crtama, s ne-što površnosti, opisali tu malu, dražesnu pojavu koja se smjestila ispred Ancsinih nogu.

On ju je neko vrijeme pažljivo promatrao. Pas je sjedio na stražnjim nogama i, podignuvši glavu, netremice gledao inženjera u oči.

– Otkud ti? – upita ovaj napokon.

Začuvši glas, u kojem je zacijelo osjetio nešto naklonosti, pas je ustao i, došavši mu iza leđa, ponjušio Ancsine noge. Spustivši glavu, najprije je zdesna pa slijeva više puta snažno udahnuo inženjerov miris, male crne nosnice drhteći su se uvukle. Ancsa je strpljivo pričekao dok se životinja podrobno ne upozna sa za nju najrazumljivijim čovjekovim ekstremitetom. Činilo se da je njegov miris isto tako ugodan i simpatičan psećem srcu kao i treperenje glasnica. Životinja se vratila pred učitelja i, propevši se na stražnje noge, položila svoje sitne šape na njegova bedra.

Tom prilikom moglo se ustanoviti da je ženka i da ima rijetku bijelu bradu, što je nepobitno odalo da je u srodstvu s oštrodlakim psima. Bijele obrve, također kao kod oštrodlakih, činile su čupav luk iznad njezinih očiju, noge su joj bile nešto duže i u sve većoj tami vrta izgledale su tanje nego što bi trebale biti. Bilo je ne-

dvojbena da nije čistokrvna. Inženjer ju je unatoč tomu pogladio po glavi.

Od tog trenutka sudbina bračnog para Ancsa bila je zapečaćena. Iz ove priče otkrit ćemo samo to da se pas, unatoč svim njihovim obećanjima i protivljenjima, nakon nekog vremena za stalno nastanio kod njih. Protivljenje nije bilo dovoljno učinkovito vjerojatno zato što je bilo na teorijskim osnovama. Oboje su voljeli životinje, osobito pse, ali kako im je sin jedinac poginuo kod Voronježa, a ženin otac skončao u tepih-bombardiranju, bračni par znao je da ljubav duši nije samo korist, nego i teret, koliko čovjeka okrepljuje, toliko ga i pritišće. Muškarac ima pedeset, a žena je prošla četrdeset i petu godinu, i više nisu željeli uzeti na se nove odgovornosti. Osim toga, uz ondašnje loše uvjete stanovanja nije dolazilo u obzir da imaju psa, a još manje da s ulice pokupe potpuno nepoznatog mladog psa, koji nikako ne priliči njihovoj dobi, povrh toga kuju, koja bi još i vlastitim obiteljskim brigama umnogostručila njihov umor.

Ancsa je pozvao ženu koja je prala suđe. Pas, koji se – kako se poslije ispostavilo – odazivao na ime Niki, sada je već započeo svoje lukavo udvaranje, vjerojatno zbog učinka koji su na nj ostavili učiteljev simpatičan glas i miris, kao i zbog toga što ga je pogladio po glavi, što je također smatrao bodrenjem. S lukavom i lakom gizdavošću što je svojstvena samo ženama za tren oka pokazao je sve čari svog malog mišićavog tijela i svoje vesele naravi, kao da mu budućnost, sudbina ovisi o ishodu sljedećih četvrt sata. Jednom je zalajao pa počeo mahnito trčati ukrug po travnjaku što se prostirao

10 ispred kuće. Njegovo bijelo tjelašće čas bi se istegnulo tako da mu je trbuh gotovo očešao zemlju, čas bi se kao u mačke savilo u luk – tako je brzo kružio oko Ancse i supruge kao da oko njih želi načiniti čarobni krug iz kojeg ih više ne bi pustio. Katkad bi se pri najžešćoj jurnjavi tako naglo okrenuo da ga je zamah trke gotovo prelomio na dva dijela; s vremena na vrijeme učinio bi pokoju prepredenu petlju, poput nekog tko želi zburniti izmišljenog progonitelja, pa dalje kružio pobjedonosnim lajanjem u suprotnom smjeru oko ošamućenih supružnika. Najsmješniji su bili njegovi kozji skokovi kojima bi se katkad vinuo u zrak; svaki je takav skok, prema psećem razmišljanju, šala ili, kako bi se reklo u našem glavnom gradu, dobar vic koji bi zamišljena publika pasa popratila gromkim smijehom. Gospođa Ancsa, koja je – kao i većina žena – imala izravniji odnos s prirodom od muškaraca, katkad se glasno i nasmijala.

Životinja je sada ležala do njezinih nogu. Glasno je dahtala, jezik joj je visio iz usta, svoj blistavi crni pogled uperila je u ženino lice. Kada se ova smiješeći se sagnula da ga pogladi, pas – koji je u mislima supružnika zasad još bio bez imena – naglo se prevrnuo na leđa i bestidno mašući sa sve četiri noge, nudio svoj ružičasti trbuh i devet crnih gumbića na prsima koji su virili kroz bijelu dlaku da ih pomiluje.

Gospođa Ancsa donijela mu je malo mlijeka u glinenoj posudi. U međuvremenu se smračilo, inženjer je uključio svjetlo u stanu. Pas, nakon što je polaptao mlijeko, krenuo je u istraživanje. Pronjuškao je oko male kuće i ljetne kuhinje izgrađene iza nje, zatim je, naglo pohitavši, istrčao kroz kapiju. Na rubu jarka, okrenuvši

glavu prema bračnom paru kao u znak rastanka, čučnuo je i obavio nuždu, zatim je, okrenuvši se nalijevo, brzim kasom nestao na državnoj cesti koja vodi prema Pomázu.

Već ovdje treba primijetiti nešto što će vrijediti za cijelu priču: u odnosu psa i njegovih budućih vlasnika pojavio se problematičan element koji je s obje strane, ali uglavnom sa strane supružnika, dao naslutiti ponešto nezdrave crte. Pas je, po svoj prilici – barem koliko poznajemo dušu životinja – u skladu sa svojom prirodnom sebičnošću upotrijebio nešto lukavosti: prikazao se u najboljem svjetlu kako bi se dodvorio blagonaklonosti Ancsinih. Možete reći: njihovoj ljubavi, čime biste možda umanjili težinu njegova grijeha, ako se iskrena privrženost udružena sa sebičnošću može smatrati grijehom. Postoji li uopće ljubav bez samoljublja, pitamo se, a kad bi postojala, što bi vrijedila ljubav čovjeka koji se ne mora žrtvovati da bi hranio ljubav drugoga? Istina, pas je iskoristio sav repertoar svoje sirove i vilinske ženskosti kako bi ga zavoljeli i kako bi volio, ali mislimo da se to, s najstrožeg ljudskog, čak i s društvenoga gledišta, ne može smatrati nemoralnim. Nešto obmane nalazimo tek u tome što je prikazao samo svoje vrline, a prešutio slabosti, sakrio mane, zatajio svoju grešnost, kasnije bolesti, buduću starost i smrt – ali koji istinski zaljubljenik ne kreće u osvajanje svog raja koristeći se makar takvom malom varkom? Ako uopće možemo govoriti o grijehu, nalazimo ga u srcu Ancsinih koji svojom superiornom inteligencijom u psećem blistanju nisu prepoznali umiljavanje, onaj mali kirurški zahvat kojim je interes uljepšao osjećaj, ili, ako su ga

12 prepoznali, pretvarali su se da je to ispravno. Oni, koji se, suprotno prividu, a ponekad se tako činilo, rukama i nogama opiru svakom dodatnom opterećivanju osjećaja zapravo su odmah podlegli sračunatoj privlačnosti psa. Oni, koji su se upustili u takvu igru u kojoj su, na samom njezinu početku, u sebi prihvatili poraz. Oni, koji su bili spremni čistoću svoje usamljenosti zamijeniti za jednu malu, osjećajnu zemaljsku igru, žalost zbog gubitka djeteta za malo zabave, koji su, jednom riječju, na mjesto svog sina primili psa... Ali šteta je trošiti više riječi na to, nit nezdravog elementa koja blago mijenja boju poput opala nedvojbena potječe otud. U odnosu čovjeka i životinje, smatramo, uvijek je kriv čovjek.

Pas je došao i sutradan, gotovo u minutu kao jučer; žena je opet prala suđe nakon večere, inženjer je izašao pred kuću na zrak. Treći dan već je bio mudriji, banuo je prije večere. Sljedećih dana pojavljivao se isto tako točno kao da je pozvan na diplomatski prijem, a počevši od kraja tjedna, Ancsu je čekao već na autobusnoj stanici koja se nalazila otprilike sto koraka od ulaza u vrt. Iako je odmah prepoznao muškarca koji je izašao iz vozila, iz opreza mu je najprije ponjušio noge sa stražnje strane i tek potom proslavio njegov dolazak golemim radosnim skokovima; tako je lako skočio do prsa visokog muškarca da ga je svojim slinavim i ushićenim jezikom liznuo gotovo do brkova. Već sad ćemo primijetiti da je svojim skokovima i poslije u životu skretao pažnju na sebe. Tako se visoko vinuo u zrak, praveći pokrete kao da pliva prednjim nogama i ušima koje su mu se izvrnule, da bi, kad bi htio, mogao liznuti usta svom prijatelju ma koliko visok on bio. Na dunavskom keju, na

kojem će ga vlasnici poslije šetati, skakao je više i od najvećeg vučjaka. Njegovo malo, mišićavo, skakutavo tijelo kao da je neprestano hodalo po oprugama radošti, poput lopte bi poletio prema svakom željenom cilju, u mišićima mu je obitavala matematička točnost, a u srcu odvažnost tigra.

Premda obitelji Ancsa nije bilo ni na kraj pameti uzeti psa k sebi, saznali su – možda od susjeda, možda od pralje ili poštara, ali nikako ne namjernim propitivanjem – da je vlasnik psa njihov treći susjed s lijeve strane, umirovljeni pukovnik Horthyjeve vojske koji sa suprugom i majkom živi u oskudici u vlastitoj vili, a za psa ne mari mnogo. Tom prilikom otkrilo se i ime psa. Unatoč tomu oni su, kako bi izbjegli čak i privid prisnosti i obaveze koja ide uz nju, među sobom o njemu i dalje govorili kao o “psu”, trudili su se ne izgovarati mu ime. U stan ga uopće nisu puštali kako se ne bi navikao kod njih. Uostalom, umirivalo ih je što se pas, nakon što bi pojeo večeru, za noć redovito vraćao vlasniku.

Jednog dana saznalo se i to kako je ulazio u vrt onih dana kada još nije čekao Ancsu na stanici. Bila je nedjelja, inženjer je iznimno proveo cijeli dan u Csobánki. Oko podneva pas se iznenada pojavio iza zatvorene kapije s rešetkama. Uz ogradu duž vrta pružao se širok jarak obrastao koprivama prekog kojeg je ispred kapije bio mali drveni most; pas je stajao na njemu. Kada je kroz rešetke ugledao inženjera, najednom se ukočio kao da su mu sve četiri noge pustile korijenje; bilo je očito da ne vjeruje svojim očima. Nekoliko je trenutaka nepomično stajao, tijelom izražavajući ono neizmjereno čuđenje koje ljudi uglavnom iskazuju crtama lica. No i

14 njegova sitna bijela njuška zajedno s dva blistava oka doslovno je blenula od zapanjujućeg otkrića da iskustvo i logika mogu tako prevariti čovjeka. Još nije vidio Ancsu kod kuće usred dana.

– Gle kako se čudi! – reče Ancsa i glasno se nasmije.

Začuvši poznati glas koji je potvrđivao ono što oči vide, pas se prenuo iz beskrajne preneraženosti. Zalajao je pa munjevitom brzinom potrčao prema kapiji i provukao se kroz usku, plitku rupu pod jednim krilom kapije. Najprije je progurao glavu i prednje noge, zatim uvučen trbuh i spuštenu stražnjicu, a na kraju je, između stražnjih nogu koje su se koprcale, na mjesto radnje ispuzao i njegov kratak, žilav rep. Veselju s kojim je pozdravio neočekivanu pojavu inženjera nije bilo kraja.

Ali nakon ručka je pristojno, poput nekog tko ne želi zlorabiti gostoljubivost domaćina, napustio vrt. Predvečer supružnici Ancsa krenuše u šetnju. Na sto koraka od kuće, ispred stanice, nanovo su ugledali psa: sjedio je na stražnjim nogama i s potpunom predanošću čekao autobus iz Pomáza.

Bio im je okrenut leđima, pa ih nije primijetio, a supružnici su odlučili da ga neće pozvati sa sobom; zajednička šetnja samo bi pojačala spone koje već ionako postoje između njih. Ali kada su uvečer stigli kući, pas je već sjedio u vrtu ispred kuće i s bezbroj vertikalnih radosnih skokova pozdravio povratnike. Očito mu se vratilo povjerenje u logiku: ako inženjer nije bio u autobusu, prije ili poslije naći će ga kod kuće. Ancsa je, međutim, smatrao da je ono topline što ju je osjetio oko srca kada je ušao kroz kapiju previše: kao da ih vlastiti pas dočekuje kada se vraćaju kući.